

Parental Involvement in Education to Develop Information and Communication Technology Skills of Muslim Children in Three Southern Border Provinces¹

Muhammadafeefeee Assalihee²
Chanita Rukspollmuang³
Pannee Boonprakob⁴

Received: June 22, 2016

Accepted: July 25, 2016

Abstract

This research is aimed to find out 1) parental involvement in education to develop Information and Communication Technology Skills (ICT) of Muslim children in three southern border provinces, 2) parents' perceptions about conditions of the involvement in education. Fifty-one parents (Pattani 17 people, Yala 21 people, and Narathiwat 13 people) were purposively selected from 7 Islamic private schools in southern provinces to participate in this study. Participatory Action Research (PAR) which four stages of the process including established relationship and shared understanding stage, planning and research design stage, planning implementation stage, and evaluation and planning development stage, was employed in this research using focus-group discussion and participated observation technique. It was found that parental involvement in education to develop ICT Skills of Muslim children involved five categories namely 1) Islamic parenting, 2) Islamic integrated home-based learning, 3) collaborating with the school, 4) community involvement, and 5) self-improvement and parental education. There were nine conditions related to the involvement, namely, 1) ICT and parenting knowledge, 2) time, 3) family relationship, 4) good role model, 5) continuity, 6) commitment, 7) home environment, 8) parent-school relationship, and 9) parent-community relationship.

Keywords: parental involvement, information technology, communication, Muslim children, three southern border provinces

¹ Doctoral Thesis for the Philosophy degree in Development Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University

² Graduate student, Doctoral degree in Development Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University,
E-mail: assalihee@gmail.com

³ Professor at Faculty of Education, Chulalongkorn University

⁴ Former lecturer at Behavioral Science Research Institute, Srinakharinwirot University

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของเด็กมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้¹

มุฮัมหมัดอาฟีฟี อัสซอลิฮี²

ชนิตา รักษ์พลเมือง³

พรณี บุญประกอบ⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของเด็กมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และ 2) เพื่อศึกษาการรับรู้ของผู้ปกครองเกี่ยวกับปัจจัยเงื่อนไขในการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ปกครองมุสลิม จำนวน 51 คน (ปัตตานี 17 คน ยะลา 21 คน และนราธิวาส 13 คน) จากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัด จำนวน 7 แห่ง การวิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งแบ่งการวิจัยออกเป็น 4 ระยะ ประกอบด้วย ระยะการสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจร่วมกัน ระยะการวางแผนและออกแบบการวิจัย ระยะการนำแผนไปปฏิบัติ และระยะการประเมินและปรับปรุงแผน การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม จากการศึกษาพบว่าการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของเด็กมุสลิม 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) การเลี้ยงดูวิถีอิสลาม 2) การจัดการเรียนรู้ในบ้านบูรณาการอิสลาม 3) การร่วมมือกับโรงเรียน 4) การร่วมมือกับชุมชน 5) และการพัฒนาตนเองด้านการศึกษาของผู้ปกครอง ส่วนปัจจัยเงื่อนไขตามการรับรู้ของผู้ปกครองมุสลิม 9 ด้าน ประกอบด้วย 1) ความรู้ด้านการมีส่วนร่วมและไอซีที 2) เวลา 3) ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว 4) การเป็นแบบอย่างที่ดี 5) ความต่อเนื่องสม่ำเสมอ 6) ความมุ่งมั่น 7) สิ่งแวดล้อมภายในบ้าน 8) ความสัมพันธ์กับโรงเรียน 9) และความสัมพันธ์กับชุมชน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง เทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสาร เด็กมุสลิม สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

¹ ปริญญาบัตรระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อีเมล: assalihee@gmail.com

³ ศาสตราจารย์ ประจำคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴ ข้าราชการบำนาญ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ที่มาและความสำคัญ

พ่อแม่คือครูคนแรกที่ทำหน้าที่ขัดเกลาบุตรให้สามารถเติบโตในสังคมอย่างมีคุณภาพ ดังนั้นการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของบุตรจึงเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองเช่นเดียวกัน การศึกษาที่ผ่านมาได้ยืนยันถึงผลด้านบวกหลายด้านจากการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง เช่น สร้างความพร้อมในการเข้าศึกษา สนับสนุนความสำเร็จในการเรียนรู้ (Kreider, 2006) เสริมสร้างทักษะทางสังคมและอารมณ์ที่ดี (Patrikakou, 2008) และป้องกันให้ห่างจากพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ (Zins, Weissberg, Wang, & Walberg, 2004) เป็นต้น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2544 ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนถึงแนวทางในการจัดการศึกษา ซึ่งต้องมีส่วนร่วมจากครอบครัวและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยสถานศึกษาต้องร่วมมือกับครอบครัวและชุมชนในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) ด้วยเหตุนี้นอกจากหน้าที่ในฐานะผู้ปกครองแล้ว การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษายังเป็นหน้าที่ตามพระราชบัญญัติการศึกษาอีกด้วย โดยผู้ปกครองจะต้องร่วมมือกับโรงเรียนในการจัดการศึกษาเพื่อสนับสนุนให้บุตรสามารถเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ

ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ไอซีที) มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการเรียนรู้และการทำงาน ด้วยเหตุนี้การศึกษาในศตวรรษที่ 21 จึงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะการใช้ไอซีทีของเด็ก เพื่อในอนาคตเด็กจะได้ใช้ไอซีทีเป็นเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้และการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามจากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะไอซีทีของเด็กนั้นยังอยู่ในปริมาณที่จำกัด ในขณะที่ผลสำรวจการใช้งานอินเทอร์เน็ตของเด็กส่วนมากอยู่ในช่วงเวลาที่เด็กอยู่ที่บ้านมากกว่าที่โรงเรียน (CISCO, 2008) และการใช้งานไอซีทีของเด็กส่วนใหญ่ก็ได้รับอิทธิพลจากบุคคลที่อยู่รอบตัวเด็ก โดยเฉพาะผู้ปกครอง (Downey, Hayes, & O'Neill, 2007)

การวิจัยนี้จึงมีเป้าหมายในการศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะไอซีทีของบุตร โดยให้ความสำคัญกับการนำรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองที่หลากหลายรอบด้านมาปฏิบัติ ซึ่งแนวคิดที่นำมาใช้ได้จากการสังเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษา สามารถแบ่งออกเป็น 5 ด้าน (Desforges & Abouchaar, 2003; Epstein, 2011; Goodall & Vorhaus, 2011; Hornby, 2011; Kocyigita, 2015) ประกอบด้วย การพัฒนาตนเองด้านการศึกษาของผู้ปกครอง การเลี้ยงดู การจัดการเรียนรู้ในบ้าน การร่วมมือกับโรงเรียน และการร่วมมือกับชุมชน การวิจัยนี้เลือกศึกษากลุ่มผู้ปกครองมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะผู้ปกครองมุสลิมที่มีวัฒนธรรมเฉพาะ และแตกต่างจากผู้ปกครองในภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศ ผลจากการวิจัยจะทำให้เข้าใจวัฒนธรรมและกิจกรรมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองมุสลิมในบริบทของท้องถิ่นที่แท้จริง ซึ่งสามารถนำไปสู่การพัฒนาให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของบุตรที่สอดคล้องกับวิถีมุสลิมในภาคใต้ต่อไป

วัตถุประสงค์

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของเด็กมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และ 2) เพื่อศึกษาการรับรู้ของผู้ปกครองมุสลิมเกี่ยวกับปัจจัยเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของบุตร

การประมวลเอกสาร

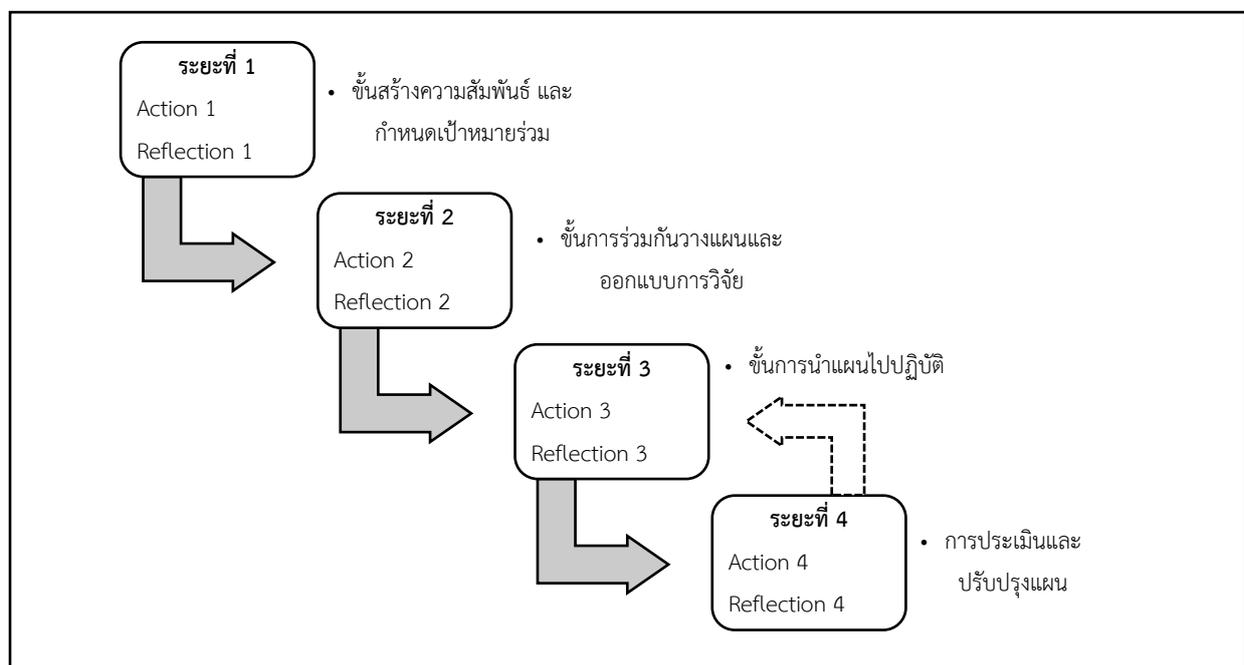
การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นกระบวนการในการค้นหา (Exploration) การปฏิบัติ (Action) และการสะท้อนกลับ (Reflection) (McIntyre, 2007) การวิจัยประยุกต์ใช้แนวคิดของ ซารา คินดอน และคณะ (Kendon, Pain, & Kesby, 2007) ซึ่งแบ่งการวิจัยออกเป็น 4 ระยะ ประกอบด้วย 1) ระยะการสร้างความสัมพันธ์ ความเข้าใจและเป้าหมายร่วม 2) ระยะการวางแผนและการออกแบบการวิจัย 3) ระยะการนำไปปฏิบัติ และ 4) ระยะการพิจารณาและปรับปรุงแผนการปฏิบัติ สำหรับแนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของบุตร 5 ด้าน (Desforjes & Abouchaar, 2003; Epstein, 2011; Goodall & Vorhaus, 2011; Hornby, 2011; Kocyigita, 2015) ประกอบด้วย การพัฒนาตนเองด้านการศึกษาของผู้ปกครอง การเลี้ยงดู การจัดการเรียนรู้ในบ้าน การร่วมมือกับโรงเรียน และการร่วมมือกับชุมชน ในส่วนนิยามทักษะไอซีที โครงการ Assessment and Teaching of Twenty-first Century Skills (Binkley et al., 2012) ได้ระบุไว้ในกลุ่มทักษะการใช้เครื่องมือในการทำงาน (Tools for working) ซึ่งโดยสรุปหมายถึง การใช้ไอซีทีอย่างมีวิจารณญาณและรอบรู้ การรู้เท่าทันสื่อ สามารถใช้จัดการสารสนเทศ อย่างถูกต้องและสร้างสรรค์ โดย Barron, Martin, Takeuchi, & Fithian (2009) ได้ศึกษาพบว่าผู้ปกครองสามารถสนับสนุนทักษะไอซีทีของบุตรโดยผู้ปกครองควรแสดงบทบาท 6 ด้าน คือ 1) การเป็นแบบอย่างและผู้สอนในการใช้ไอซีที 2) การทำกิจกรรมด้านการใช้ไอซีทีร่วมกับบุตร 3) สร้างโอกาสให้บุตรได้เรียนรู้ไอซีทีอย่างถูกต้องเหมาะสม 4) ผู้จัดเตรียมทรัพยากรการเรียนรู้สำหรับบุตร 5) การสนับสนุนงบประมาณให้บุตรสามารถพัฒนาศักยภาพของตนด้านไอซีที 6) ผู้เรียนร่วมกับบุตรไปพร้อมกัน

สำหรับกลุ่มเป้าหมายของการศึกษาคั้งนี้คือผู้ปกครองมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแตกต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศหลายด้าน เช่น บริบทด้านศาสนา ภาษา วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ (กิตติ รัตนฉายา, 2536; นูรีดา หะยียะโกะ, 2555) ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงควรสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของมุสลิมหรือการจัดการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับพหุวัฒนธรรมที่สร้างโอกาสและความเท่าเทียมกันในเข้าถึงและจัดการการศึกษา โดยไร้ข้อจำกัดในด้านเพศ สถานภาพทางสังคม ชชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม (Banks, 2004) ตามทัศนะอิสลามครอบคลุมถึงเป็นสถาบันที่มีความสำคัญ อิสลามจึงได้กำหนดหน้าที่ บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวรวมทั้งเครือญาติ โดยถือเป็นการบังคับในศาสนา และต้องมีความรับผิดชอบร่วมกันโดยการดูแลต้องครอบคลุมพัฒนาการของบุตรทุกด้าน เช่น ด้านศาสนา จริยธรรม สุขภาพ การใช้สติปัญญา สุขภาพจิต การใช้ชีวิตในสังคมและเพศศึกษา (อับดุลลฮู นาซิห อุลวาน, 2553) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการอิสลามที่ครอบคลุมทุกด้านของการดำเนินชีวิตหรือมุสลิมต้องพัฒนาตนเองและสมาชิกครอบครัวให้ครอบคลุมทุกภารกิจทั้งต่ออัลลอฮ์ ตนเอง สติปัญญา การศึกษา ครอบครัวและสังคม (มัจญ์ดี อัล-ฮิลาลี, 2553) ในส่วนการใช้ไอซีทีของมุสลิมนั้นไม่ได้เป็นสิ่งต้องห้ามในศาสนา แต่ต้องใช้ในทางที่ถูกต้องสร้างสรรค์เท่านั้น และมีวิจารณญาณในการรับฟังข่าวสาร หรือการบริโภคสื่อ เพื่อป้องกันความเสียหายจากการรับข่าวสารที่มีการบิดเบือนหรือมีเป้าหมายในการสร้างความเสียหายต่อสังคม ดังที่อัลลอฮ์ (ซ.บ.) ทรงตรัสไว้ในอัลกุรอาน (49: 6) ความว่า “โอ้ศรัทธาชนทั้งหลาย! หากคนชวนาชาวใดๆ มาแจ้งแก่พวกเจ้า พวกเจ้าก็จงสอบสวนให้แน่ชัด หาไม่แล้วพวกเจ้า

ก็จะก่อเคราะห์กรรมแก่พวกหนึ่งโดยไม่รู้ตัว แล้วพวกเจ้าจะกลายเป็นผู้เสียใจในสิ่งที่พวกเจ้าได้กระทำไป (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2542)

วิธีการวิจัย

การวิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยประยุกต์ใช้แนวคิดของ ซารา คินดอน และคณะ (Kendon et al., 2007) ซึ่งแบ่งการวิจัยออกเป็น 4 ระยะ ประกอบด้วย 1) การสร้างความสัมพันธ์ ความเข้าใจ และเป้าหมายร่วม 2) การวางแผนและการออกแบบการวิจัย 3) การนำแผนไปปฏิบัติ และ 4) การประเมินปรับปรุง และพัฒนา

ภาพประกอบ 1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของ Kendon et al. (2007)

ผู้เข้าร่วมการวิจัย

ผู้เข้าร่วมการวิจัยเป็นผู้ปกครองมุสลิมจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 51 คน (ปัตตานี 17 คน ยะลา 21 คน และนราธิวาส 13 คน) โดยผู้ปกครองมีบุตรอายุ ระหว่าง 7-15 ปี และผู้ปกครองมีอาชีพที่แตกต่างกัน การคัดเลือกผู้ปกครองใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจงโดยมีเงื่อนไข (Palys, 2008) จากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 7 แห่ง (ยะลา 3 โรงเรียน ปัตตานี 2 โรงเรียน และนราธิวาส 2 โรงเรียน) โดยเงื่อนไขเบื้องต้นสำหรับการคัดเลือกผู้ปกครอง คือ 1) เป็นผู้ปกครองที่มีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้เรียนกับสถานศึกษาและมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง เช่น ให้ความสำคัญต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน มีจิตอาสาในการเข้าร่วมกับกิจกรรมของสถานศึกษา เป็นต้น 2) มีภูมิลำเนาอยู่ในสามจังหวัด โดยกำเนิด 3) ยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัย โดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและสามารถเข้าร่วมใน

กระบวนการวิจัยได้อย่างต่อเนื่อง 4) ผู้ปกครองอยู่ในครอบครัวที่สมาชิกอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันและมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ผู้วิจัยนำเกณฑ์การคัดเลือกให้โรงเรียนพิจารณาและคัดเลือกผู้ปกครองที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับเป้าหมายของการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้และการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เครื่องมือที่ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย 1) ประเด็นคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม และ 2) แบบสังเกตอย่างมีส่วนร่วม โดยประเด็นคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม แบ่งออกเป็น 2 ส่วน 1) คำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนาทักษะการใช้ไอซีทีของบุตร 5 ด้าน คือ ด้านการเลี้ยงดูวิถีอิสลาม ด้านการจัดการเรียนรู้ในบ้านบูรณาการอิสลาม ด้านการร่วมมือกับโรงเรียน ด้านการร่วมมือกับชุมชน และด้านการพัฒนาตนเองด้านการศึกษาของผู้ปกครอง และ 2) ประเด็นคำถามเกี่ยวกับปัจจัยเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่ม โดยหลังจากที่ผู้ปกครองได้นำแผนที่ได้พัฒนาร่วมกันจากระยะที่ 2 ไปปฏิบัติแล้ว ผู้วิจัยและผู้ปกครองได้ทำการประชุมร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนวิธีการในการมีส่วนร่วมที่แต่ละครอบครัวได้ปฏิบัติ ผู้วิจัยตั้งคำถามแก่ผู้ปกครองเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทักษะการใช้ไอซีทีของบุตรที่ละประเด็น ดังตัวอย่าง “ท่านมีวิธีการในการเลี้ยงดูอย่างไรเพื่อพัฒนาทักษะการใช้ไอซีทีของบุตร” “ท่านคิดว่าอะไรคือปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้ท่านสามารถเลี้ยงดูบุตรตามวิถีอิสลาม” นอกจากการสนทนากลุ่มผู้วิจัยใช้การสังเกตในทุกระยะของการวิจัยเพื่อบันทึกเหตุการณ์ บรรยากาศ และบุคคล ทั้งแบบดีและไม่ดี สถานการณ์ (สุภางค์ จันทวานิช, 2557) โดยการประชุมได้มีการบันทึกเทป ภาพถ่าย และจดบันทึกโดยผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยเพื่อให้การบันทึกครอบคลุมประเด็นให้มากที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยข้อมูลที่ได้จากประเด็นคำถามได้นำมาจัดระเบียบและวิเคราะห์โดยจัดจำแนกข้อมูลประเภทหลัก (Categories) และประเภทย่อย (Themes) ที่สอดคล้องกับประเด็นคำถามและกรอบแนวคิดของการวิจัย (สุภางค์ จันทวานิช, 2557) การตรวจสอบข้อมูลโดยการพิจารณาว่าข้อมูลเพียงพอ ครอบคลุม และตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาหรือไม่ และได้ให้ผู้ปกครอง (Member Checks) ร่วมกันตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูล และการตรวจสอบการดำเนินการจากผู้เชี่ยวชาญ (Peer Debriefing) โดยให้ อาจารย์ที่ปรึกษาวิชาชีพวิจารณ์ แสดงข้อคิดเห็น การตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับข้อมูล ข้อค้นพบต่าง ๆ และข้อสรุปเพื่อดูว่าข้อมูลที่ได้รับมีความถูกต้องเหมาะสมและตรงประเด็นคำถามการวิจัยหรือไม่อย่างไร

ขั้นตอนการวิจัยตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ขั้นตอนการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ระยะ ประกอบด้วย 1) ระยะการสร้างความสัมพันธ์ ความเข้าใจและเป้าหมายร่วม 2) ระยะการวางแผนและการออกแบบการวิจัย 3) ระยะการนำแผนไปปฏิบัติ และ 4) ระยะการพิจารณาและปรับปรุงแผนการปฏิบัติ การดำเนินการแต่ละระยะมีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของ Kindon et al. (2007)

ระยะที่	ปฏิบัติการ	กิจกรรม	วิธีการ/เครื่องมือที่ใช้
1	A1	ผู้วิจัยและทีมงานเข้าสู่สนามโดยการประชุมร่วมกับผู้ปกครอง จำนวน 51 คน ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยเน้นการสร้างความสัมพันธ์ด้วยการแนะนำตนเองของผู้เข้าร่วม การแสดงความรู้สึก และความคาดหวังจากการเข้าร่วม ผู้วิจัยได้เชิญวิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้เพื่อสร้างความเข้าใจและความตระหนักในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษา การเลี้ยงดูบุตรในศตวรรษที่ 21 เป็นต้น และร่วมกันปรึกษาหารือเพื่อกำหนดขอบเขตความร่วมมือและเวลาในการดำเนินการเบื้องต้น	การสนทนากลุ่ม / ประเด็นคำถาม, แบบสังเกต
	R1	ผู้เข้าร่วมมีความสัมพันธ์ที่ดี และเข้าใจในเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม นอกจากนี้ผู้ปกครองมีความตระหนักและมุ่งมั่นในการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย และมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนสำหรับการเข้าร่วมในกระบวนการวิจัย	
2	A2	การประชุมร่วมกันเพื่อกำหนดข้อตกลง และบทบาทในการดำเนินการวิจัย และเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการวิจัยเบื้องต้น ผู้วิจัยปรึกษาร่วมกับผู้ปกครองในประเด็นข้อตกลง และบทบาทในการดำเนินการวิจัยร่วมกัน กรอบระยะเวลาในการดำเนินการกำหนดรูปแบบ และกำหนดการในการประชุม กลไกในการขับเคลื่อนโครงการ โครงสร้างการดำเนินการ และการประสานงานการพิจารณาสภาพ และการฉายภาพความคาดหวังในอนาคต การประชุมให้ความสำคัญต่อการแสดงความคิดเห็นของผู้ปกครองเป็นสำคัญ โดยผู้ปกครองสามารถกำหนดแนวทางและกิจกรรมตามความต้องการของผู้ปกครอง	
	R2	ผลจากการสะท้อนกลับที่ได้จากการปฏิบัติ (A2) คือ แผนปฏิบัติการ แบบแผนการวิจัย เครื่องมือการวิจัย และข้อมูลที่ต้องการตามเป้าหมายของแผนการดำเนินการ	
3	A3	การนำแผนจากระยะที่ 2 ไปปฏิบัติและการร่วมดำเนินการตามกระบวนการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การสนับสนุนระหว่างผู้เข้าร่วมระหว่างปฏิบัติการ	
	R3	ผลจากการสะท้อนกลับที่ได้จากการปฏิบัติ (A3) คือ ข้อมูลจากการปฏิบัติตามกระบวนการวิจัย การประเมินผู้เข้าร่วม แลกเปลี่ยนความรู้และการแสดงความคิดเห็นต่อกัน รวมถึงการวิเคราะห์ความต้องการในการวิจัยครั้งต่อไปหรือสิ่งที่ต้องมีการปฏิบัติเพิ่มเติม	
4	A4	การปรับปรุงและพัฒนาแผนการปฏิบัติ การร่วมพิจารณาถึงสิ่งที่ต้องมีการดำเนินการเพิ่มเติม และนำแผนที่ได้ปรับปรุงไปปฏิบัติอีกครั้งหนึ่ง ตามวงจรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ และการรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ที่เกี่ยวข้อง	

ตาราง 1 (ต่อ)

ระยะที่	ปฏิบัติการ	กิจกรรม	วิธีการ/เครื่องมือที่ใช้
R4		การประเมินผลการปฏิบัติและกระบวนการในภาพรวม การร่วมกันวิเคราะห์และสรุปข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติ และให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินการวิจัยในอนาคต	

หมายเหตุ: 1. A1 หมายถึง ปฏิบัติการ 1 (Action 1), R1 หมายถึง การสะท้อนกลับ 1 (Reflection 1)
2. จากระยะที่ 4 มีการดำเนินการซ้ำในระยะเวลาที่ 3 ในลักษณะเป็นวงจร

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

1. ผลจากการปฏิบัติตอน 1 (Action 1)

จากการปฏิบัติการในขั้นตอนที่ 1 พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้เข้าร่วม และระหว่างผู้เข้าร่วมเป็นไปในทางที่ดี ผู้เข้าร่วมการประชุมมีความกระตือรือร้น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นกันเอง “วันนี้ผมกับภรรยาได้รับความรู้ใหม่ ๆ จากวิทยากรหลายเรื่อง ผมชอบบรรยากาศการประชุมแบบนี้ เพราะมันไม่เครียดมาก ผมเอง และผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ สามารถแสดงความคิดเห็นได้” ผู้ปกครองยังได้สะท้อนถึงความต้องการในการพบปะกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการเลี้ยงดูบุตร “ถ้าเป็นไปได้คืออยากให้มีการประชุมแบบนี้บ่อย ๆ แบบให้ผู้ปกครองได้มาพบปะกัน กะ (พี่) รู้สึกว่าเวลาเราแลกเปลี่ยนประสบการณ์เลี้ยงลูกแล้ว ทำให้มีกำลังใจ และพัฒนาให้เราสามารถเลี้ยงลูกได้ดียิ่งขึ้น” สรุปโดยภาพรวมการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าร่วมเป็นไปในทิศทางที่ดี ผู้ปกครองมีความเข้าใจในเป้าหมายร่วมของการพัฒนา และมุ่งมั่นในการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยอย่างต่อเนื่อง

2. ผลจากการปฏิบัติตอน 2 (Action 2)

จากการวางแผนและการออกแบบการวิจัยพบว่า กรอบระยะเวลาของการศึกษาอย่างน้อย 6 เดือน และสามารถขยายเวลาได้ตามความเหมาะสม โดยกลไกในการขับเคลื่อน การประสานงาน คือ รูปแบบ INN โดย I หมายถึง หัวหน้าทีม หรือ ผู้ประสานงานของแต่ละ N (Node) หรือกลุ่มผู้ปกครองในแต่ละจังหวัด โดยกำหนดให้จังหวัดปัตตานี เป็น Node A ยะลา เป็น Node B และนราธิวาส เป็น Node C โดยทั้ง 3 Node รวมกันแล้วเป็นเครือข่าย (Network) โดยใช้ชื่อ Twenty-first-century parents หรือชื่อย่อว่า 21CP ในส่วนปัจจัยที่สนับสนุนการดำเนินการในครั้งนี้มี 2 ส่วน คือ 1) ปัจจัยภายใน คือ 1.1) ผู้เข้าร่วมในการวิจัย หมายถึง ผู้วิจัย และผู้ปกครอง 1.2) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ หมายถึง การบริหารจัดการซึ่งต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีความชัดเจนทั้งในด้านกระบวนการและเป้าหมาย 1.3) งบประมาณ หมายถึง ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการในครั้งนี้ เช่น ค่าอาหาร ค่าประสานงาน และเดินทาง เป็นต้น 1.4) ทรัพยากรในการดำเนินการ หมายถึง เครื่องมือ หรืออุปกรณ์ในการดำเนินการ รวมถึงสถานที่สำหรับการประชุม 2) ปัจจัยภายนอก คือ 2.1) สถานการณ์ในพื้นที่ หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ เช่น สถานการณ์ความไม่สงบที่อาจส่งผลต่อการดำเนินการวิจัย

ภัยธรรมชาติ เป็นต้น 2.2) สภาพเศรษฐกิจ หมายถึง ปัจจัยทางเศรษฐกิจสามารถส่งผลกระทบต่อการทำงานได้ โดยเฉพาะผู้เข้าร่วมวิจัย 2.3) นโยบายของรัฐ หมายถึง นโยบายที่กำหนดโดยภาครัฐ โดยเฉพาะในพื้นที่สามจังหวัด อาจส่งผลกระทบต่อการทำงานโครงการ เช่น นโยบายความมั่นคง เป็นต้น

การศึกษานี้ นำรูปแบบการวิจัยแบบงานประจำสู่งานวิจัย (Routine to research) โดยคำถามในการวิจัย เพื่อนำไปสู่การหาคำตอบของการวิจัยในครั้งนี้ คือ 1) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะไอซีทีของบุตรเป็นอย่างไร 2) ปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของบุตรเป็นอย่างไร คำถามข้างต้นใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้ปกครองในการค้นหาคำตอบ โดยผู้ปกครองใช้กรอบการมีส่วนร่วม 5 ด้าน ที่ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเลี้ยงดู การจัดการเรียนรู้ในบ้าน การร่วมมือกับโรงเรียน การร่วมมือกับชุมชน และการพัฒนาตนเองด้านการศึกษาของผู้ปกครอง

3. ผลจากการปฏิบัติตอน 3 (Action 3)

ในขั้นตอนนี้เป็นผลจากการปฏิบัติ การประเมิน การนำผลจากการประเมินไปปฏิบัติซ้ำและปรับปรุง การปฏิบัติ ผลการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะไอซีทีของเด็กมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 5 ด้าน ดังนี้

3.1 การเลี้ยงดูวิถีอิสลาม มีดังนี้ 1) การเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรในการใช้ไอซีทีในทางที่ดีและเวลาที่เหมาะสม “ก่อนอื่นพ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างให้ลูกดูก่อน พ่อแม่บางคนใช้เวลาทั้งวันอยู่กับมือถือแบบนี้ลูกก็จะเห็นแบบอย่างที่ทำ” 2) การจัดตารางเวลาที่เหมาะสมสำหรับการใช้ไอซีทีของบุตร “ต้องมีกฎและเวลาในการใช้เน็ตหรือคอมพิวเตอร์” 2) การติดตามและเข้มงวดในการใช้ไอซีทีของบุตรในทางที่สร้างสรรค์ เช่น เฟสบุ๊ก ยูทูบ หรือไลน์ เป็นต้น “ก็จะคอยสังเกตเขาตลอดว่าเล่นอะไร คุยอะไรกับเพื่อน แต่บางครั้งก็ไม่ทันเพราะอุมมี (แม่) มีงานและภาระต้องทำหลายอย่าง ต้องให้อาบี (พ่อ) และพี่ ๆ ที่โตแล้วช่วยดูแลน้องด้วย” 3) การใช้เทคโนโลยีการสื่อสารเป็นช่องทางในการสื่อสารกับบุตร “เราสามารถใช้อินเทอร์เน็ตเลี้ยงดูลูกได้ บางครั้งพ่อแม่ควรใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้” 4) อบรมสั่งสอนถึงหลักการอิสลามที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อเป้าหมายที่ดี และไม่ใช้ในทางที่ผิด และการไม่สร้างความเสียหายต่อผู้อื่นด้วยการเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่เป็นความจริง การมีวิจักษณ์ญาณในการรับหรือส่งข้อมูล การมีอามานะฮฺ (ความรับผิดชอบ) ต่อการเผยแพร่ข้อมูลของตน “เทคโนโลยีทุกอย่างอิสลามไม่ได้ห้ามแต่ต้องใช้ให้ถูก ใช้ในทางที่ดี เด็กต้องให้เขาตระหนักและรู้ว่าควรใช้อย่างไรให้เกิดประโยชน์”

3.2 การจัดการเรียนรู้ในบ้านบูรณาการอิสลาม มีดังนี้ 1) การพูดคุยกับบุตรอย่างสม่ำเสมอเพื่อสร้างพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับสื่อที่มีประโยชน์ และให้โทษ และการใช้ไอซีทีในทางที่ถูกต้องเหมาะสม สอนให้ลูกรู้จักสิ่งฮาลาล (อนุมัติ) และหะรอม (ห้าม) ในหลักการศาสนา โดยเฉพาะในเรื่องการชมสื่อที่หะรอม หรือไม่เกิดประโยชน์ “ต้องหมั่นพูดคุยกับลูกว่าสื่อแบบไหนฮาลาล (อนุมัติ) แบบไหนฮะรอม (ห้าม) ในอิสลาม” 2) การชมสื่อหรือสื่อออนไลน์พร้อมกับบุตรและอธิบายแบบอย่างที่ดีหรือไม่ดี แนะนำบทเรียนจากการชมสื่อให้ลูกได้ตระหนักในโทษ “พ่อแม่มักปล่อยให้ลูกดูทีวีหรือสื่อออนไลน์คนเดียว เราต้องดูกับลูกด้วยจะได้อธิบายให้ลูกได้ว่าอันไหนดีหรือไม่ดีโดยเฉพาะที่ห้ามในศาสนา” 3) จัดเตรียมสื่อทางเลือกที่ฮาลาล และเหมาะสมสำหรับบุตรที่เพียงพอเพื่อให้บุตรได้บริโภคสื่อที่เป็นประโยชน์ “จะห้ามไม่ให้เด็ก ๆ ดูเลยก็เป็นไปไม่ได้ แต่เดี๋ยวนี้มีสื่อฮาลาล (อนุมัติในอิสลาม)

มากขึ้น เช่น ละครจากช่องไวท์แซนแนล อานาซิด รายการทีวี เป็นต้น พ่อแม่ควรเตรียมให้ลูกได้ดูสื่อเหล่านี้แทน”

4) ตั้งโจทย์จากสื่อที่รับชมเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ในครอบครัว “ทำอย่างไรให้ลูกรู้จักวิเคราะห์ในสิ่งที่เขาได้รับชม พ่อแม่ควรมีบทบาทโดยอาจตั้งคำถามกับลูกบ่อยๆ ว่าได้บทเรียนอะไรบ้างในสิ่งที่เขาได้รับชม” 5) สื่อสารหรือพูดคุยกับบุตรอย่างสม่ำเสมอถึงข้อมูลจากสื่อออนไลน์ที่สามารถก่อให้เกิดผลเสีย หรืออันตรายต่อบุตร เช่น ข้อมูลที่หลอกลวง สื่อที่มีความรุนแรง หรือการไม่เคารพสิทธิของบุคคล เป็นต้น “เดี๋ยวนี้คนเราชอบแชร์ชอบโพสต์แบบไม่คิดอะไรเลย อันไหนจริงไม่จริง ต้องพูดคุยกันในครอบครัวเรื่องการรับข้อมูลในปัจจุบัน ไม่อย่างนั้นอาจทำบาปโดยไม่รู้ตัว อิสลามสอนไว้ชัดเจนว่าห้ามเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่เป็นความจริง” 6) แนะนำแหล่งที่เป็นประโยชน์ต่อบุตร เช่น YouTube เพื่อเรียนรู้ภาษา ละครสอนคนที่เป็นประโยชน์ การดูหนังสร้างสรรค์ เป็นต้น “ต้องเตรียมและหาแหล่งเรียนรู้ที่มีประโยชน์ให้มากๆ ให้ลูกได้เรียนรู้ สื่ออิสลามที่มีประโยชน์มีมากมายแต่พ่อแม่ต้องมีเวลาให้กับลูกด้วย”

7) ให้ใช้อินเตอร์เน็ตในที่เปิดเผย ส่งเสริมการใช้อินเตอร์เน็ตให้ถูกทาง และให้บุตรได้เรียนรู้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองมากกว่าความบันเทิง “ไม่ควรให้เขาใช้ในห้องคนเดียวโดยพ่อแม่ไม่เห็น เราควรอยู่กับเขาตลอดตอนเขาใช้สื่อออนไลน์” 8) จัดเตรียมแอปพลิเคชันในลักษณะการพัฒนานวัตกรรมเพื่อให้ลูกใช้ไอซีทีเพื่อพัฒนาทักษะการคิด และการสร้างนวัตกรรม “ที่บ้านกะ (พี่) จะหาโปรแกรมหรือสื่อการเรียนรู้บูรณาการอิสลามให้ลูกได้ฝึกและพัฒนาความคิดของเขา เดี่ยวนี้หาไม่ยากมีแอปดีๆ ทั้งของฟรีและแบบต้องซื้อ”

3.3 ด้านการร่วมมือกับโรงเรียน มีดังนี้ 1) การสื่อสารกับโรงเรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมการเรียนรู้หรือการใช้ไอซีที พัฒนาการด้านต่างๆ 2) การมีส่วนร่วมในแนวทางการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียน เช่น ร่วมนำเสนอ นโยบายของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะไอซีทีของเด็ก การเป็นกรรมการสถานศึกษา การพัฒนาหลักสูตร หรือกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ เป็นต้น 3) การเป็นอาสาสมัครในกิจกรรมของโรงเรียน เช่น ช่วยครูในกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรม ทัศนศึกษา กิจกรรมพัฒนาโรงเรียน เป็นต้น โดยผู้ปกครองที่มีประสบการณ์ หรือความเชี่ยวชาญด้านคอมพิวเตอร์หรือไอซีที หรือในด้านที่เกี่ยวข้องร่วมเป็นอาสาสมัครในการจัดการเรียนการสอน หรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน “พ่อแม่ต้องมีส่วนร่วมในการนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนด้วย ถ้าเรื่องสื่อและเทคโนโลยีก็ต้องเสนอให้โรงเรียนมีหลักสูตรที่พัฒนาลูกๆ ของเราให้เท่าทันกับสังคมปัจจุบัน”

3.4 ด้านการร่วมมือกับชุมชน¹ มีดังนี้ 1) การสื่อสารและสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อให้ผู้ปกครองสามารถมีส่วนร่วมในการสนับสนุน การกำหนดนโยบาย และวางแผนการจัดกิจกรรมสำหรับการพัฒนาทักษะไอซีทีของบุตร 2) การสนับสนุนและพาบุตรเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนเพื่อพัฒนาทักษะของบุตร เช่น ค่ายคอมพิวเตอร์ อบรมเรื่องสื่อ ห้องสมุดชุมชน ที่เคพาร์ค (TK park) เป็นต้น 3) การสนับสนุนองค์การภายในชุมชนในการจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะสำหรับเด็ก เช่น ค่ายคอมพิวเตอร์ ค่ายพัฒนาทักษะไอซีที การผลิตสื่อ เป็นต้น “ชุมชนที่นี้ค่อนข้างเข้มแข็ง กะ (พี่) จะเข้าร่วมประชุมกับผู้นำชุมชนเสมอ เพราะกะเป็นครูด้วย เขาจึงให้ความเคารพ และรับฟังความเห็นของเรา” 4) การเป็นอาสาสมัครในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กและ

¹ ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่รวมตัวกันในหมู่บ้าน หรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่อยู่ใกล้เคียงกับชุมชนที่ผู้ปกครองอาศัยอยู่ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาล ศูนย์เยาวชน สถาบันการศึกษา เป็นต้น และภาคเอกชน เช่น บริษัท ห้างร้าน สมาคม มูลนิธิ เป็นต้น

เยาวชนในชุมชนตามศักยภาพของผู้ปกครอง 5) จัดตั้งและเข้าร่วมในเครือข่ายครอบครัวเพื่อร่วมกับครอบครัวอื่นๆ ในการพัฒนาบุตร “ที่บ้านไปเที่ยวบ่อยกับญาติๆ ครอบครัวเพื่อนอาบี (พ่อ) จะพาลูกๆ ไปด้วยเพื่อให้ลูกๆ รู้จักกัน อย่างน้อยเขาได้รู้จักการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ส่วนอาบี (พ่อ) กับอุมมี (แม่) ก็ได้พูดคุยกับเพื่อนๆ เรื่องการเลี้ยงดูลูกด้วย”

3.5 การพัฒนาตนเองด้านการศึกษาของผู้ปกครอง เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองมี 2 ลักษณะ คือ การศึกษาแบบเป็นทางการ และการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ ดังนี้

3.5.1 แบบเป็นทางการ เป็นการเรียนรู้ของผู้ปกครองที่จัดขึ้นโดยองค์กรหรือหน่วยงานสนับสนุนหรือองค์กรพัฒนาศักยภาพของผู้ปกครองในด้านต่างๆ เช่น การเลี้ยงดู การจัดการเรียนรู้ในบ้าน การจัดการภายในครอบครัว เป็นต้น โดยการเรียนรู้มีหลักสูตร กำหนดเวลา การประเมินผลอย่างเป็นทางการเป็นขั้นตอนหรือเป็นระบบ

3.5.2 แบบไม่เป็นทางการ เป็นการเรียนรู้ของผู้ปกครองที่ไม่มีกำหนดหลักสูตร และเวลาที่ชัดเจน ผู้ปกครองสามารถเรียนรู้ได้อย่างอิสระตามความต้องการและความพร้อมของตน จากการศึกษาพบว่ามี 5 ประเภท คือ 1) การเรียนรู้ด้วยการอ่าน เช่น การอ่านหนังสือ วารสาร บทความ เป็นต้น การอ่านครอบคลุมหนังสือทั้งที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและสามัญ “ส่วนมากจะเรียนรู้วิธีการเลี้ยงลูกจากการอ่านหนังสือ เพราะเป็นวิธีการที่ง่ายสำหรับการพัฒนาตนเอง อีกอย่างการอ่านหนังสือจะเป็นการสร้างวัฒนธรรม และแบบอย่างให้สมาชิกในบ้านได้อีกด้วย” 2) กลุ่มศึกษาของผู้ปกครอง คือ ชุมชนเรียนรู้ของผู้ปกครองที่มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในด้านต่างๆ กับผู้ปกครองท่านอื่นๆ โดยสามารถสร้างกลุ่มเรียนรู้ร่วมกับผู้ปกครองในชุมชน สถานที่ทำงาน หรือกลุ่มผู้ปกครองในโรงเรียนของบุตร “กิจกรรมกลุ่มศึกษาอัลกุรอานที่เข้าร่วมอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้งมักมีการนำบทเรียนจากอัลกุรอาน และคำสอนอิสลามไปประยุกต์ใช้ในการจัดการครอบครัว รวมถึงการเลี้ยงดู และพัฒนาศักยภาพของบุตร รวมถึงสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัว” 3) การเรียนรู้จากสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต สังคมออนไลน์ เป็นต้น “ปัจจุบันสามารถหาความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรได้ง่าย ใช้เน็ต และหาข้อมูลจาก กูเกิล บางครั้งก็ติดตามเพจการเลี้ยงดูลูกจากผู้มีประสบการณ์” 4) การฟังบรรยายความรู้ทั้งศาสนาและสามัญ โดยเฉพาะในด้านศาสนา ผู้ปกครองสามารถนำหลักการและคำสอนจากศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเลี้ยงดูบุตรได้ “ทุกครั้งที่มีการบรรยายศาสนาอุมมี (แม่) จะเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะการบรรยายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาครอบครัว การเลี้ยงดู อุมมี (แม่) สามารถนำไปใช้ในครอบครัวได้” 5) การเข้าร่วมสัมมนาหรือการอบรม ที่จัดขึ้นโดยมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาหรือการพัฒนาครอบครัว โดยจัดขึ้นในบางโอกาส ปัจจุบันกิจกรรมสัมมนาและอบรมได้มีการจัดโดยหลายหน่วยงานและมีเนื้อหาที่หลากหลาย การบรรยายที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวมีการจัดทุกปี โดยโรงเรียน สถาบันอุดมศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาครอบครัว “เคยเข้าร่วมกิจกรรมสัมมนาบทบาทสตรีที่ มอ. ปัตตานี โครงการจัดโดย อบจ. ปัตตานี และร่วมกับหลายองค์กรทั้งองค์กรสตรี และสถาบันการศึกษาหลายแห่ง”

การรับรู้ของผู้ปกครองเกี่ยวกับปัจจัยเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะไอซีทีของเด็กมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่ามีปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวกับผู้ปกครอง 9 ด้าน ดังนี้ 1) ความรู้และ

ทักษะเกี่ยวกับการใช้ไอซีที หมายถึง ผู้ปกครองต้องมีความรู้และพัฒนาตนเองให้มีทักษะด้านไอซีที รวมถึงความรู้ และทักษะในการเลี้ยงดูบุตร “ตอนที่อุ้มมีมีลูกคนแรกมักจะลองผิดลองถูกในการเลี้ยงลูก ไม่ค่อยมีความรู้มาก แต่ ก่อนความรู้ก็เข้าถึงยากไม่เหมือนสมัยนี้” 2) เวลา หมายถึง การจัดการเวลาของผู้ปกครอง เพื่อให้สามารถมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และใช้เวลาร่วมกับบุตร “ปัญหาหลักก็คือเรื่องเวลาเพราะภาระงานที่ทำงานมีมากบางครั้ง ก็ไม่ทันที่จะติดตามหรือดูแลลูก ๆ” 3) การสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว หมายถึง การให้ความสำคัญกับการแสดงความรัก การเอาใจใส่ การสื่อสาร และใช้เวลาด้วยกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว “ที่บ้านจะต้องมี เวลาที่ทำกิจกรรมร่วมกันเสมอ อย่างน้อยเวลาทานข้าว หลังละหมาดอ้อชาทุกคนก็จะใช้เวลาพูดคุยกัน ก่อนที่จะเข้านอน” 4) แบบอย่างที่ดี หมายถึง การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ปกครองแก่บุตรในทุกด้าน 5) ความสม่ำเสมอ หมายถึง ความต่อเนื่องในการจัดกิจกรรมหรือการเอาใจใส่ ติดตามการเรียนรู้ และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของ บุตรอย่างต่อเนื่อง 6) การสร้างความมุ่งมั่นและพยายามหาแรงบันดาลใจในการพัฒนาการเรียนของบุตร 7) สิ่งแวดล้อมภายในบ้านที่ดี หมายถึง การจัดหรือสร้างบรรยากาศภายในบ้านให้เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้ของ บุตร หรือจัดสิ่งแวดล้อมที่ทำลายสมาธิหรืออารมณ์ที่ดีของบุตร 8) ความสัมพันธ์กับโรงเรียน หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ การสื่อสารกับโรงเรียน และสร้างทัศนคติที่ดีต่อครูหรือบุคลากรของโรงเรียนเพื่อสร้างความร่วมมือ ในการพัฒนาการเรียนรู้อันบุตร “ครูไม่ค่อยแจ้งข่าวสารให้ผู้ปกครองทราบ...โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ได้เสนอความคิดเห็นบ่อย ๆ ด้วย” 9) ความสัมพันธ์กับชุมชน หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ การสื่อสารกับ ชุมชน และสร้างทัศนคติที่ดีต่อชุมชนเพื่อสร้างความร่วมมือในการพัฒนาการเรียนรู้อันบุตร

4. ผลจากการปฏิบัติตอน 4 (Action 4)

การประเมินผลจากการปฏิบัติตามแผนการดำเนินการ พบว่าการปฏิบัติของผู้ปกครองพบว่าผู้ปกครองมีการระบุงิจกรรมการมีส่วนร่วมจากการปฏิบัติแต่ละด้าน และผู้ปกครองยังได้ระบุงัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง เห็นได้จากการสะท้อนระหว่างสนทนากลุ่ม ซึ่งบรรลุตามเป้าหมายของการดำเนินการ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการประชุมผู้ปกครองทั้งในระดับสามจังหวัด และระดับกลุ่มจังหวัด จำนวน 3 ครั้งพบว่าภาพรวมจำนวนการเข้าร่วมการประชุมของผู้ปกครองมีจำนวน ร้อยละ 89.50 โดยจำนวน ผู้ปกครองที่เข้าร่วมการประชุมครั้งที่ 1 จำนวน ร้อยละ 100 ครั้งที่ 2 จำนวน ร้อยละ 79.62 และครั้งที่ 3 จำนวน ร้อยละ 88.8 โดยภาพรวมของการประเมินผลเกินเป้าหมายจากที่ได้กำหนดในแผนซึ่งระบุว่าผู้ปกครองเข้าร่วม การประชุมอย่างน้อยร้อยละ 80 จากจำนวนผู้ปกครองทั้งหมด

อภิปรายผล

ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ไอซีที) เป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบุคคลเพื่อ ใช้ในการเรียนรู้ การทำงานและการใช้ชีวิต ไอซีทีจึงเป็นหนึ่งใน “ทักษะในศตวรรษที่ 21” ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็น สำหรับการใช้ชีวิตของบุคคลในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามการพัฒนาเด็กให้มีทักษะไอซีทีของสถานศึกษายังคงมีการ ถกเถียงว่าสามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ เนื่องจากปัจจัยหลายด้าน ทั้งทรัพยากร บุคลากร ครู แนว ทางการจัดการเรียนการสอนหรือหลักสูตร ดังนั้นผู้ปกครองจึงควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาบุตรให้มีทักษะ ไอซีทีที่

สอดคล้องกับการใช้ชีวิตในศตวรรษที่ 21 เนื่องจากสามารถสนับสนุนและส่งเสริมได้ทันที ที่สำคัญการใช้งานสังคมออนไลน์ของเด็กในปัจจุบันส่วนมากก็อยู่ในช่วงที่เด็กอยู่ที่บ้านมากกว่าที่โรงเรียน (CISCO, 2008) ซึ่งยิ่งตอกย้ำถึงความจำเป็นของผู้ปกครองในการดูแลใส่ใจและให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ไอซีทีมากยิ่งขึ้น

ประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาคือการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนั้นมีความหลากหลายและครอบคลุมหรือไม่ และการมีส่วนร่วมในบริบทสังคมและวัฒนธรรมเฉพาะควรมีวิธีการปฏิบัติอย่างไรจึงจะสามารถนำเสนอแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของบุคคล การศึกษาค้นคว้าจึงให้ความสำคัญต่อการนำรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองที่มีความหลากหลายรอบด้านมาใช้ ซึ่งมี 5 ด้าน ประกอบด้วย การเลี้ยงดูวิถีอิสลาม การจัดการเรียนรู้ในบ้านบูรณาการอิสลาม การร่วมมือกับโรงเรียน การร่วมมือกับชุมชน และการพัฒนาตนเองด้านการศึกษาของผู้ปกครอง ซึ่งแม้มีความสอดคล้องกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองที่ถูกนำมาใช้ในประเทศไทยอย่างแพร่หลาย อย่างแนวคิดของ Epstein (2011) ที่มี 6 ด้าน ประกอบด้วย การอบรมเลี้ยงดู การทำหน้าที่สื่อสารกับโรงเรียน การจัดการเรียนรู้ในบ้าน การเป็นอาสาสมัคร การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการร่วมมือกับชุมชน แต่การศึกษานี้มีจุดเด่นในด้านการนำการศึกษาของผู้ปกครองมาเป็นประเด็นหนึ่งในรูปแบบของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

สำหรับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองพบว่าผู้ปกครองมุสลิมให้ความสำคัญต่อการพัฒนาบุตรในด้านทักษะการใช้ไอซีทีเนื่องจากเห็นว่ามีมีความสำคัญสำหรับการเรียนรู้และการทำงานในอนาคตของบุตร ตามหลักการอิสลามการใช้เทคโนโลยีไม่ได้ห้ามในศาสนาแต่ต้องใช้อย่างมีวิจารณญาณ ใช้ในทางที่ถูกต้องและสร้างประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม จากการศึกษาพบว่าผู้ปกครองมีวิธีการในการเลี้ยงดูวิถีอิสลาม และการจัดการเรียนรู้ในบ้านบูรณาการอิสลาม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ ดังนั้นแนวทางการพัฒนาหรือสนับสนุนผู้ปกครองควรให้ความสำคัญต่อการนำความเชื่อหรือวัฒนธรรมของผู้ปกครองมาบูรณาการให้เข้ากับแนวทางการพัฒนาเพื่อให้การปฏิบัติสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้ปกครองที่แท้จริง สำหรับข้อค้นพบจากการศึกษานี้ผู้ปกครองมีวิธีการปฏิบัติที่หลากหลาย ซึ่งบทบาทของผู้ปกครองมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ Barron et al. (2009) ที่ศึกษาพบว่าผู้ปกครองควรแสดงบทบาท ประกอบด้วย การเป็นครูและเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ไอซีทีที่เหมาะสม การร่วมทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ไอซีทีร่วมกับบุตร การเป็นผู้คอยแสวงหาโอกาสให้บุตรได้เรียนรู้ไอซีทีอย่างถูกต้องเหมาะสม การเป็นผู้จัดเตรียมทรัพยากรการเรียนรู้สำหรับบุตร การเป็นผู้ที่คอยสนับสนุนให้บุตรสามารถทำกิจกรรมหรือพัฒนาศักยภาพของตนด้านไอซีที และการเป็นผู้เรียนร่วมกับบุตรไปพร้อมกัน ซึ่งผู้ปกครองมีศักยภาพที่จะพัฒนาศักยภาพของบุตรได้ อย่างไรก็ตามการศึกษาพบว่ามีปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองที่ต้องตระหนักและพิจารณาเพื่อให้สามารถมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย ความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องกับการใช้ไอซีที เวลา การสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว แบบอย่างที่ดี ความสม่ำเสมอ ความมุ่งมั่น สิ่งแวดล้อมภายในบ้าน ความสัมพันธ์กับโรงเรียน และความสัมพันธ์กับชุมชน ปัจจัยเงื่อนไขข้างต้นสอดคล้องกับการศึกษาของ Pena (2000) ที่ได้ศึกษาพบว่าการศึกษาของผู้ปกครองสามารถส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองได้ และการศึกษาของ Blazer (2005) ที่พบว่าข้อจำกัดในเรื่องของเวลาที่อาจเป็นเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมได้ และเงื่อนไขความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ตามข้อค้นพบจากการศึกษาของ Patrikakou (2008) ที่สามารถส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองได้เช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

การนำผลการศึกษาไปปฏิบัติ

1. ผู้ปกครองและผู้สนใจโดยเฉพาะผู้ปกครองมุสลิมสามารถนำผลจากการศึกษานี้ไปปรับใช้ในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะไอซีทีของบุตร โดยมีส่วนร่วมให้ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งการเลี้ยงดู การจัดการเรียนรู้ ในบ้าน การร่วมมือกับโรงเรียน การร่วมมือกับชุมชน และการพัฒนาตนเองด้านการศึกษาของผู้ปกครอง
2. สถานศึกษาสามารถนำผลจากการศึกษาครั้งนี้ไปปรับใช้สำหรับการพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมผู้ปกครอง หรือจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะในการเลี้ยงดูของผู้ปกครอง การพัฒนาครูและบุคลากรของโรงเรียน ให้มีทักษะที่สามารถสนับสนุนผู้ปกครองในการพัฒนาบุตร การพัฒนาแหล่งเรียนรู้และทรัพยากรสนับสนุนผู้ปกครอง
3. ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สนับสนุนครอบครัวทั้งภาครัฐและเอกชน สามารถนำผลจากการศึกษาในครั้งนี้ไปกำหนดนโยบายสำหรับการพัฒนาเด็กและครอบครัว การพัฒนาหลักสูตร หรือโปรแกรมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง รวมถึงการสนับสนุนทรัพยากรสำหรับครอบครัว
4. ผู้กำหนดนโยบายทางการศึกษาควรพิจารณานำผลจากการศึกษาครั้งนี้ไปพัฒนาหรือกำหนดนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของบุตรที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 และส่งเสริมสถานศึกษาให้มีการปฏิบัติและร่วมมือในการพัฒนาผู้ปกครองให้มากยิ่งขึ้น

การวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยเงื่อนไขกับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในลักษณะการวิจัยเชิงปริมาณที่สามารถยืนยันถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่เกี่ยวข้องในเชิงสถิติ
2. การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนากลยุทธ์ในการสร้างความร่วมมือระหว่างผู้ปกครอง โรงเรียน และชุมชน และพัฒนาหลักสูตรที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับการพัฒนาศักยภาพของครอบครัว เพื่อสามารถพัฒนาครอบครัวให้มีความรู้และทักษะที่เหมาะสมสำหรับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนการศึกษาจากโครงการทุนพัฒนาอาจารย์และบุคลากรสำหรับสถาบันอุดมศึกษาในเขตพัฒนาเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- กิตติ รัตนฉายา. (2536). *ดับไฟใต้*. นครศรีธรรมราช: กองกิจการพลเรือนกองทัพภาค 4.
- สมาคมนักเรียนเกาอาหรับประเทศไทย. (2542). *พระมหาคัมภีร์อัล-กุรอาน พรอหมความหมายภาษาไทย*.
มาตินะฮะ: ศูนย์กษัตริย์ฮัดเพื่อการพิมพ์อัลกุรอานอัล.
- นุรีดา หะยียะโกะ. (2555). อัตลักษณ์ทางภาษาของชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูปัตตานี. ใน สุเนตร ชุตินธรานนท์ และคณะ, *หลากหลายมิติมุมมองมุสลิมในแผ่นดินไทย* (หน้า. 209-224). กรุงเทพฯ: ศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พร้อมพิไล บัวสุวรรณ. (2554). *ครอบครัวและโรงเรียนหุ้นส่วนเพื่อคุณภาพของผู้เรียน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว.
- มัจญ์ดี อัล-ฮิลาลี. (2553). *ภารกิจคนหนุ่มสาวมุสลิม* (อนัส แสงอารี, แปล). สงขลา: สำนักพิมพ์อาลีฟาณิช.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2557). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 22). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อับดุลลอฮ นาคีห อุลวาน. (2553). *เลี้ยงลูกด้วยอิสลาม* (อัล-มุสลิมัต, แปล). กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่องทางธรรม.
- Banks, J. A. (2004). *The nature of multicultural education* (7ed. Vol.3). USA: John Wiley & Sons.
- Barron, B., Martin, C. K., Takeuchi, L., & Fithian, R. (2009). Parents as learning partners in the development of technological fluency. *International Journal of Learning and Media*, 1(2), 55-77. DOI:10.1162/ijlm.2009.0021
- Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., Miller-Ricci, M., & Rumble, M. (2012). Defining twenty-first century skills. In Griffin, P., McGaw, B. & Care, E. (Eds.), *Assessment and teaching of 21st century skills* (pp. 17-66). Melbourne, Australia: Springer Science.
- Blazer, C. (2005). *Literature review on family involvement: The home-school partnership*. Suite: Miami-Dade County Public Schools.
- CISCO. (2008). *Equipping every learner for the 21st Century*. San Jose, CA: Cisco Systems.
- Desforjes, C., & Abouchaar, A. (2003). *The impact of parental involvement, parental support and family education on pupil achievement and adjustment: A literature reviews* (Research report). Nottingham, UK: Queen's Printer.
- Downey, S., Hayes, N., & O'Neill, B. (2007). *Play and technology for children aged 4-12*. Dublin: Centre for Social and Educational Research, Dublin Institute of Technology.
- Epstein, J. L. (2011). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools* (2nd ed.). Suite: Westview Press.

- Goodall, J., & Vorhaus, J. (2011). *Review of best practice in parental engagement*. UK: Department for Education (DFE).
- Hornby, G. (2011). *Parental involvement in childhood education: Building effective school-family partnerships*. New York, NY: Springer Science & Business Media.
- Kindon, S., Pain, R., & Kesby, M. (2007). *Participatory action research approaches and methods: Connecting people, participation and place*. New York, NY: Routledge.
- Kocyigita, S. (2015). Family involvement in preschool education: Rationale, problems and solutions for the participants. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 15(1), 1-17.
- McIntyre, A. (2007). *Participatory action research (Vol. 52)*. California: Sage Publications.
- Palys, T. (2008). Purposive sampling. In Given, L. M. (Ed.), *The sage encyclopedia of qualitative research methods* (pp. 697-698). Los Angeles: Sage Publications.
- Patrikakou, E. N. (2008). *The power of parent involvement: evidence, ideas, and tools for student success*. Illinois: Center on Innovation and Improvement.
- Pena, D. C. (2000). Parent involvement: Influencing factors and implications. *The Journal of Educational Research*, 94(1), 42-54.

Translated Thai References (ส่วนที่แปลรายการอ้างอิงภาษาไทย)

- Alhilali, M. (2010). *Young Muslim Mission*. (Anas Sengaree, tran.). Songkhla: Ali Panich Publishing.
- Arab Universities Alumni Association. (1999). *Holy quran translation in Thai versions*. Maddinah: King Fahd Glorious Quran Printing Complex.
- Buasuan, P. (2011). *Family and school, a partnership for student quality*. Bangkok: Saengdao Publishing.
- Chantavanich, S. (2014). *Qualitative research methods*. (22nd Ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Nasihulwan, A. (2012). *Raising Muslim Children* (Almuslimat, tran.). Bangkok: Songtangtham Center.
- Hayiyakoh, N. N. (2012). The language identity of Malay Muslim Pattani. In Sunait chutinatharanon, *the diversity of Muslim in Thailand* (pp. 209-224). Bangkok: Center for Muslim Studies, Asian Studies institution, Chulalongkorn University.
- Ministry of Education. (1999). *National Education Act of B.E. 2542 (1999)*. Bangkok: Office of National Education Commission.
- Ratanachaya, K. (1993). *Stop the fire in the south*. Nakhonsrithammarat: Directorate of Civil Affairs 4.